

در عظیم خلوتِ من ! در عظیم خلوتِ من / هیچ غیر از شکوه خلوت نیست (فریدون ابل بیگی)

m.ilbelqi@yahoo.fr xalvat.info

سایت تحلیلی خبری
عصر ایران

<https://www.asriran.com>

" زبان زنان " : نشریه ای که فقط زنان در آن می نوشتند

در این نوبت از تاریخ نامه و در مقاله ای از "زبان زنان"، سرگذشت سراج النساء بیگم، بانی تاسیس اولین دوره دکترای ادبیات فارسی در دانشسرای عالی ایران را نیز می خوانید.

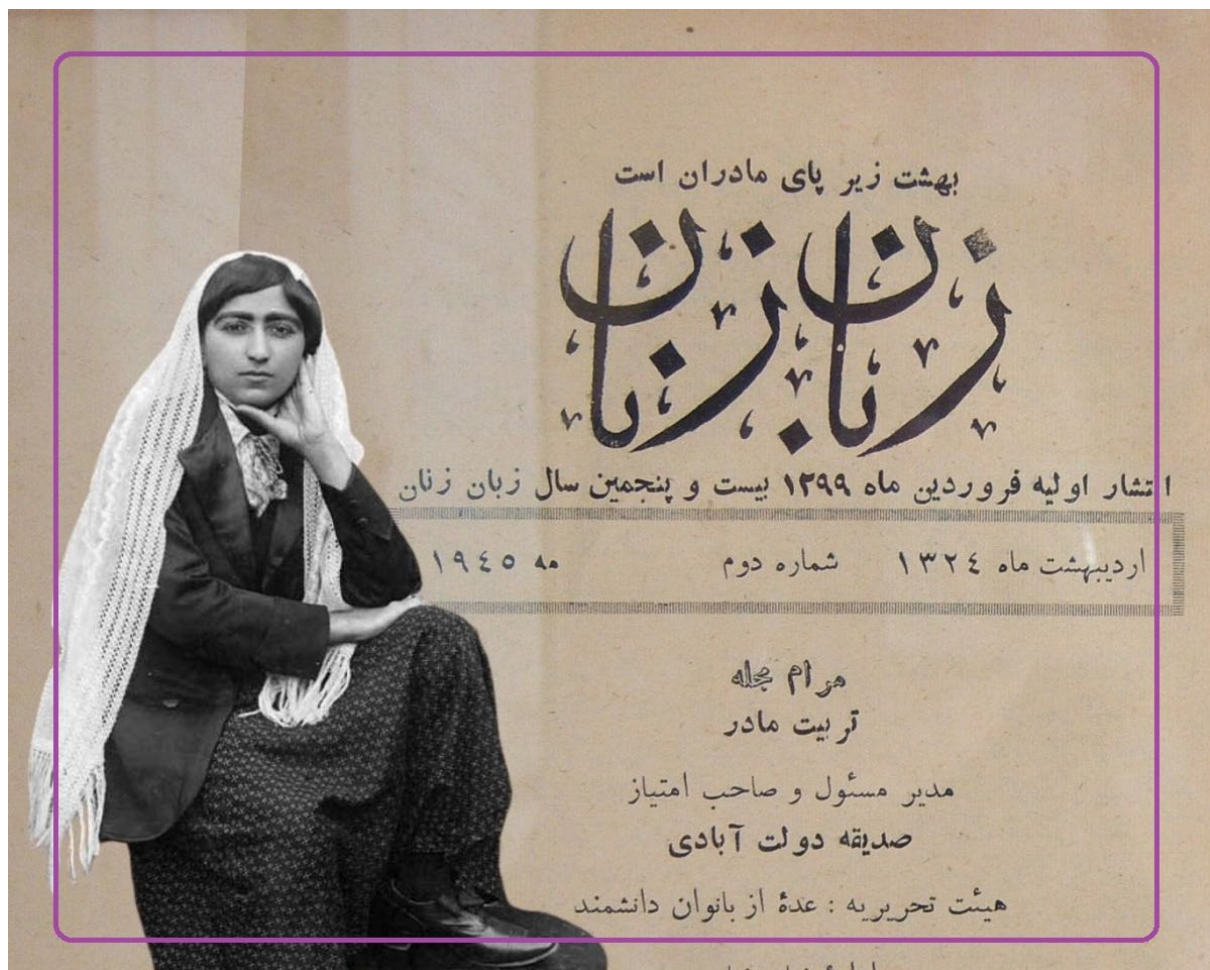
عصر ایران* - روزنامه "زبان زنان" نشریه‌ای اجتماعی، تربیتی، سیاسی، و از مهم‌ترین نشریات "بانوان" ایرانی، سومین روزنامه زنان بود که در طول تاریخ در ایران منتشر شده است. این روزنامه از تاریخ ۲۷ تیرماه سال ۱۲۹۸ تا دی‌ماه سال ۱۳۲۴، در سه دوره و در مجموع ۶۸ شماره منتشر شد. صاحب امتیاز و ناشر آن صدیقه دولت‌آبادی (۱۲۶۱-۱۳۴۰) از فعالان حقوق زنان در ایران بود.

در سرلوحه تمام شماره‌های زبان زنان، این عبارت درج شده بود: «فقط اعلانات و مقالات و لوایح خانمها و دختران مدارس پذیرفته می‌شود و در طبع و جرح آن، اداره آزاد است». به این ترتیب، برای نخستین بار در تاریخ مطبوعات ایران، تلخیص مثبت جنسی برای انتشار مقاله در یک نشریه اعمال شد.

در عظیم خلوت من ! در عظیم خلوت من / هیچ غیر از شکوه خلوت نیست (فریدون ابل بیگی)

m.ilbeql@yahoo.fr xalvat.info

ہنگامی کہ مقالہ‌ای از مردان بہ روزنامہ می‌رسید، دولت‌آبادی ضمن اعلام دریافت آن و اشارہ بہ نوشتۂ سرلوحۂ روزنامہ، تذکر می‌داد: «نگارش شما را چاپ نخواہیم کرد». بہ نظر می‌رسد کہ در مواردی، دولت‌آبادی از این قاعدہ عدول می‌کرد، چنانکہ در شمارۂ اول روزنامہ (اول مرداد ۱۳۹۹)، شعر «کفن سیاہ» را از میرزادۂ عشقی بہ چاپ رساند.

سرمقالہ‌های زبان زنان را خود صدیقہ دولت‌آبادی می‌نوشت؛ بقیۂ مطالب روزنامہ را کہ شامل مطالب ارسالی بہ دفتر روزنامہ و اخبار و مباحثی دربارهٔ امور مملکتی و مسائل زنان و دختران بود، دیگران می‌نوشتند و با نظارت سردبیر چاپ می‌شد.

در عظیم خلوت من ! در عظیم خلوت من / هیچ غیر از شکوه خلوت نیست (فریدون ابل بیگی)

m.ilbelqi@yahoo.fr xalvat.info

این روزنامه در سال اول انتشار، مانند دیگر نشریات اختصاصی زنان در آن دوره، به لزوم تحصیل دختران و ضرورت تأسیس مدارس دخترانه، مباحث مربوط به امور شخصی زنان مثل انتخاب همسر، روابط زن و شوهر، اصول خانه‌داری و حفظ‌الصحه، اهمیت جایگاه زنان در جامعه و انتقاد از شرایط تحصیل زنان و دختران ایرانی می‌پرداخت.

از همان شماره‌های نخست، داستانی با عنوان «داستان رقت‌انگیز» به صورت پاورقی در روزنامه چاپ، و نام نویسنده به اختصار «ص. د.» درج می‌شد، که همان صدیقه دولت‌آبادی است.

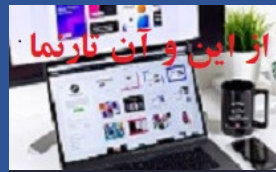
این داستان که تا شماره هفتم سال دوم ادامه داشت، در واقع بیانگر ختم‌شی نشریه، انتقاد از شرایط فردی و موقعیت اجتماعی زنان ایرانی و احقاق حقوق آنها بود.

از سال دوم انتشار، افزون‌بر موضوعات یادشده، رخدادهای سیاسی کشور، نقد و بررسی عملکرد دولت‌های وقت و اخبار خارجه و داخله نیز به مطالب روزنامه افزوده شد

صدیقه دولت‌آبادی مؤسس زبان زنان

در عظیم خلوتِ من ! در عظیم خلوتِ من / هیچ غیر از شکوه خلوت نیست (فریدون ابل بیگی)

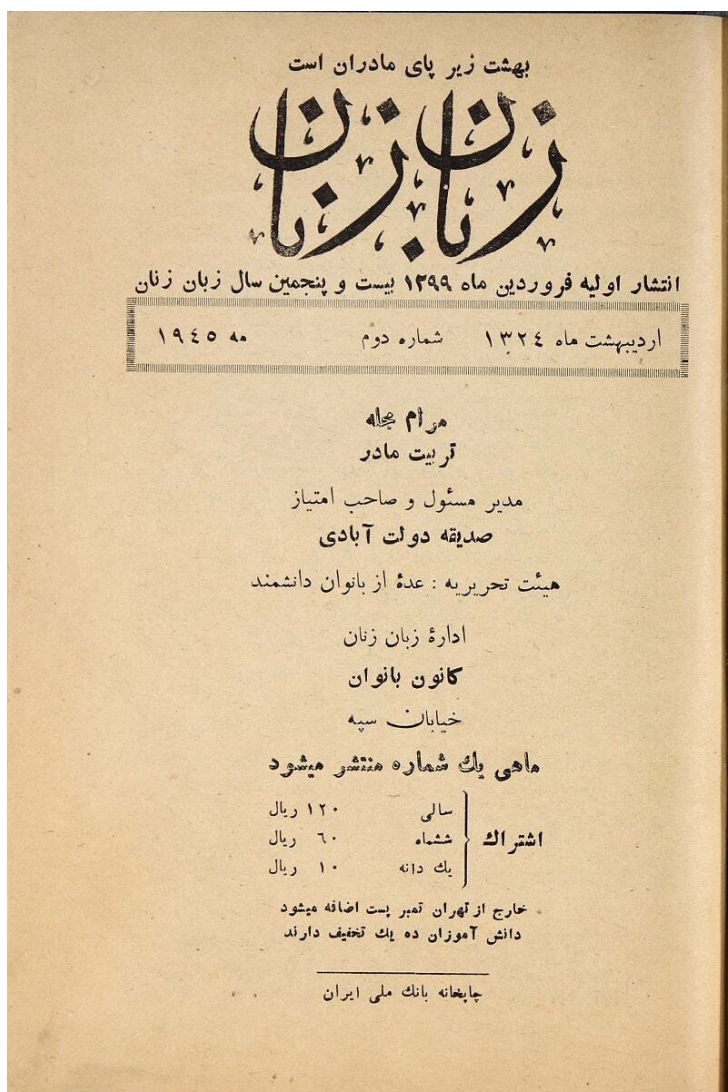

m.ilbeigi@yahoo.fr xalvat.info

"زبان زنان" و آموزش

یکی از هدف‌های جدی روزنامه «زبان زنان» پیگیری سوادآموزی و آموزش و پرورش رایگان از طرف دولت برای دختران بود.

این نشریه در سال ۱۳۳۸ می‌نویسد «بدبختی از بی‌علمی است، از بی‌دانشی است.» شعار همیشگی این نشریه برای مقابله با جهل این بود: «مدرسه! مدرسه! مدرسه!»

در عظیم خلوت من ! در عظیم خلوت من / هیچ غیر از شکوه خلوت نیست (فریدون ابل بیگی)

m.ilbelqi@yahoo.fr xalvat.info

"زبان زنان" این اولین روزنامه‌ای است که توسط یک زن در ایران تأسیس و منتشر شد و در مقالات نوشته‌شده توسط زنان به حقوق زنان پرداخت، همچنین تلاش کرد تا از واژه‌های فارسی به جای کلمات عربی استفاده کند.

"زبان زنان" و مرتجعان

تعجب‌آور نیست که "زبان زنان" از همان ابتدا دشمنان سرسختی در میان مرتجعین متعصب و دولتی‌های فاسد پیدا کرد. شب‌نامه‌ها، شایعات و مقالات خصمانه در روزنامه‌های دیگر و در حمله به "زبان زنان"، نویسندگان و صاحب آن بخشی از اقدامات آنها بود.

محل نشر و دفتر مجله بارها مورد حمله متعصبین قرار گرفت که در حملات خود از پرتاب سنگ و حتی از سلاح گرم استفاده کردند. پس از این حملات بود که صدیقه دولت‌آبادی برای حفظ امنیت خود به خانه جدیدی نقل مکان کرد و موفق شد تا به انتشار روزنامه ادامه دهد.

"زبان زنان" و سیاست

سال دوم انتشار روزنامه با حادثه کودتای اسفند ۱۳۹۹ همزمان بود و به همین سبب نشریه زبان زنان تعطیل شد.

روزنامه زبان زنان نه تنها تحولات سیاسی کشور را به طور کامل پیگیری می‌کرد، بلکه با نقد و بررسی عملکرد دولت‌های وقت، تلاش می‌کرد مواضع سیاسی زنان تجددطلب و آزاداندیش را بیان کند و راه را برای مشارکت زنان در عرصه سیاسی هموار کند.

در جریان قرارداد ۱۹۱۹ این روزنامه به افشاگری علیه نمایندگان سیاسی دولت انگلیس در ایران و طرفداران آن پرداخت و با درج مقاله‌ای در شماره ۵۵ با عنوان «مجلس عالی بادگیر»، جلسه ۱۲ آذرماه ۱۳۹۹ مجلس شورای ملی را که با حضور احمدشاه و بیست نفر از رجال، وزراء، نمایندگان مجلس چهارم و علما تشکیل شده بود، مورد نقد و ارزیابی قرار داد.

در عظیم خلوت من ! در عظیم خلوت من / هیچ غیر از شکوه خلوت نیست (فریدون ابل بیگی)

m.ilbelqi@yahoo.fr xalvat.info

در این مقاله بر انتخاب آزاد نمایندگان توسط مردم تأکید شده و بیان می‌کند: «نه همین که در عمارت بهارستان هر کسی به نام اعضای آن جمع شد می‌تواند که از طرف اهالی مملکت در سرنوشت کشور و ملت دخالت نماید».

این مقاله و مقاله دیگری با مضمون "ابراز نگرانی از حضور نیروهای انگلیسی و تسلط آنها بر نیروهای قزاق" باعث شد سپهدار تنکابنی رئیس‌الوزرای وقت، دستور توقیف روزنامه را صادر کند.

او در تلگراف ۱۵ دی ماه ۱۲۹۹ به حاکم اصفهان نوشت: «روزنامه زبان زنان بدون اجازه وزارت داخله و معارف، جدیداً در اصفهان عرض اندام کرده است و برخلاف سیاست دولت دُرُافشانی می‌کند. البته توقیف کرده اطلاع دهید.»

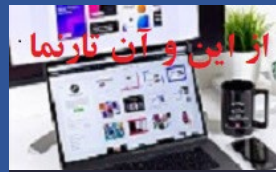
"زبان زنان" در تهران؛ نشر و قیمت

با توقیف نشریه "زبان زنان" در اصفهان و پس از عزیمت صدیقه دولت‌آبادی به تهران در سال ۱۳۰۰، زبان زنان با خط نستعلیق ملک‌الخطاطین و چاپ سنگی و با شعار «الجنه تحت اقدام الامهات (بهشت زیر پای مادران است)» دوباره منتشر شد. انتشار زبان زنان در تهران تا پایان سال دوم ادامه داشت و با رفتن صدیقه دولت‌آبادی به فرانسه برای ادامه تحصیل این نشریه تعطیل شد. این مجله در تهران از فروردین تا آذر سال ۱۳۰۱ و در مجموع تنها در شش شماره منتشر شد.

دفتر این روزنامه نخست در مدرسه «ام‌المدارس» اصفهان، و سپس در قصر شمس‌آباد بود. "زبان زنان" در چاپخانه حبل‌المتین در چهار صفحه دو ستونی به ابعاد ۲۱ در ۳۴ سانتیمتر چاپ می‌شد و اوایل هیچ‌گونه تصویری نداشت.

نرخ اشتراک سالانه "زبان زنان" به ترتیب ۱۲ و ۳۰ قران برای نسخه‌های دوهفته‌نامه و هفتگی بود. دانش آموزان دختر از تخفیف برخوردار بودند.

سراج النساء بیگم، بانی تاسیس اولین دوره دکترای ادبیات فارسی در دانشسرای عالی ایران

خاطره‌ای از صدیقه دولت آبادی در مجله زبان زنان

- ۷ -

بیاد او

دختریکه از او یاد میکنم میهمانی مهربان بود که از راه دور بر ما فرهنگیان وارد شد. مسافر محبوب ما - در فروردین ماه هزار و سیصد و چهارده به تهران رسید - و از طرف وزیر فرهنگ وقت نگاهداری و سرپرستی او بین واگذار شد - روز دوم ورودش او را از میهمانخانه بخانه آوردم و از طرف وزارت فرهنگ هزینه دو روز میهمانخانه را پرداختم - این دختر باتفاق پدر بزرگش برای تکمیل زبان و ادبیات فارسی بایران آمده بود - پدر بزرگ او یکی از پرفسورهای زبان اردو و فارسی در حیدرآباد دکن و دختر با تربیت ایشان در وطن خود بتحصیلات عالی پرداخته بود. سلطان حیدرآباد < نظام دکن > او را بدربار ایران بانامه بدین مضمون رهسپار کرد: < چون علاقه خاصی بادبیات و زبان شیرین فارسی دارم این دختر که مسما به < سراج النساء > است بسوی شما فرستادم تا با تکمیل تحصیلات برگردد و استاد زبان و ادبیات فارسی برای دانشجویان ما بشود - و مطمئن باشید که او پیشاهنگ و چراغ دانشجویان ما خواهد شد >.

سراج النساء دختری بود ۲۲ ساله از حیث تحصیل و تربیت بسیار بسندیده و محبوب - و از روز اول ملاقات او را دوست داشتم و هرچه بیشتر بی به اخلاق و رفتارش بردم الفت و علاقه من باو زیادتیر شد - پدر بزرگش بعد از سه ماه توقف چون تشخیص داد که دختر او در این خانه مثل خانه خودش بدپرانی میشود با اظهار امتنان راه دیار خود در پیش گرفت.

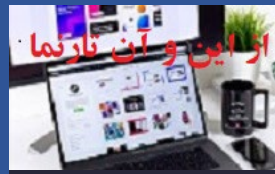
سراج النساء با خوشحالی تمام بتحصیل در دانشسرای عالی مشغول و رشته ادبیات فارسی و زبان را تعقیب میکرد - با جدیت فوق‌التصور سال سوم را بیایان رسانید ولی گاهی اظهار درد سر میکرد - در پیرو دقت بحال او چنین فهمیده شد که بعضی اوقات تب خفیفی دارد - بنا بر این چند روز او را به بیمارستان دکتر رضا نور فرستادم - آقای دکتر رضا نور آقایان دکتر اعلم الملک - دکتر حکیم الدوله ادهم را دعوت و باهم کنسولتاکیسون کردند و فقط کسالت او را خستگی تشخیص دادند.

سراج النساء در خرداد ماه ۱۳۱۷ در امتحانات دانشسرای عالی شرکت کرد و باخذ لیسانس موفق شد در همانوقت باصرار این محصل جدی در شورای عالی فرهنگ تصویب شد که در دانشسرای عالی کلاس دکترای ادبیات فارسی دایر شود

زبان زنان؛ ویژگی‌ها

- از ویژگی‌های محتوایی روزنامه زبان زنان می‌توان به ساده‌نویسی و استفاده از کلمات اصیل فارسی در صفحات روزنامه اشاره کرد. برای نمونه در توضیح اینکه «خانم» کلمه‌ای فارسی نیست و این لقب از زمان

در عظیم خلوت من ! در عظیم خلوت من / هیچ غیر از شکوه خلوت نیست (فریدون ابل بیگی)

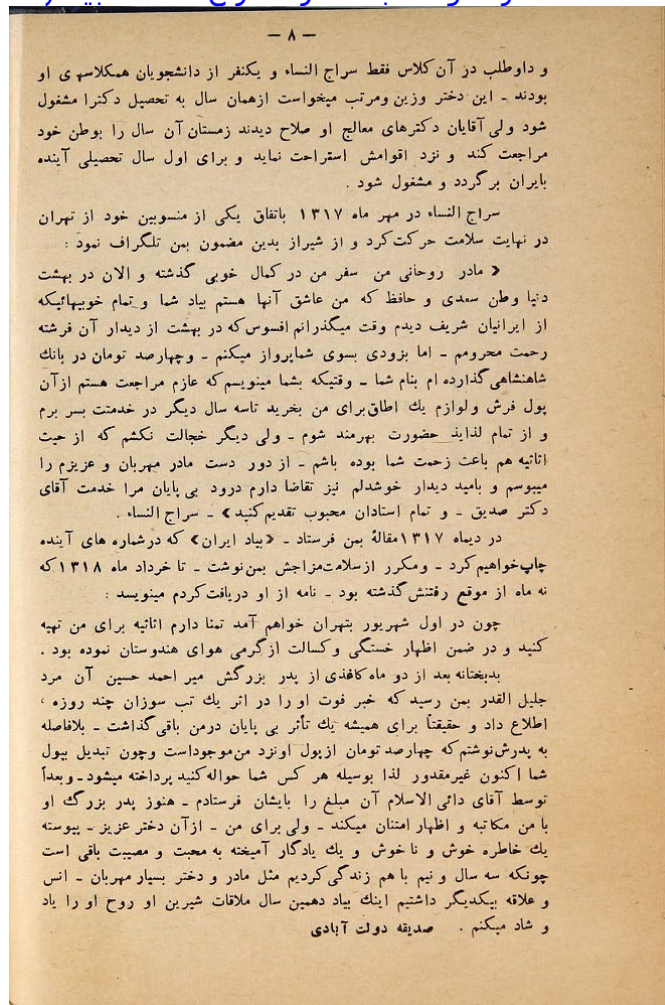
m.ilbelqi@yahoo.fr xalvat.info

حکومت مغول‌ها به کار رفته است می‌نویسد: «بیگم» نیز مانند «خانم» از مغول‌ها مانده است و فارسی این لقب «بانو» است.

- دولت‌آبادی میان احقاق حقوق زنان در جامعهٔ مردسالار ایران و تغییر در زبان فارسی رابطه‌ای مستقیم می‌دید؛ به همین سبب، با به‌کاربردن کلماتی که ماهیت مردسالارانه داشت، سخت مخالفت می‌کرد.

- دولت‌آبادی در این نشریه به صراحت هم حجاب و هم سیاست‌های انگلیس در ایران را نقد می‌کرد. به همین دلیل مورد تهدید جانی قرار گرفت و دفتر نشریه با تلاش زیاد از حمله ارادل و اوباش مصون ماند. این نشریه ۲ سال پس از انتشار، به دلیل سرمقاله‌های صریح صدیقه دولت‌آبادی علیه انگلستان در ایران، برای ۱۳ ماه از انتشار محروم شد. ولی سرانجام در سال ۱۳۲۱ زبان زنان مجدداً به صورت مجله‌ای ۴۸ صفحه‌ای منتشر شد.

ادامه خاطره دولت‌آبادی از سراج النساء بیگم

در عظیم خلوت من ! در عظیم خلوت من / هیچ غیر از شکوه خلوت نیست (فریدون ابل بیگی)

m.ilbelqi@yahoo.fr xalvat.info

"زبان زنان"؛ دوره های انتشار

دوره اول

"زبان زنان" در آغاز انتشار و در اصفهان (دوره اول) به عنوان دوهفته نامه کار خود را آغاز کرد اما پس از اولین سال انتشار، به صورت هفته نامه در آمد.

دوره دوم

پس از توقیف روزنامه در اصفهان ، دولت آبادی راهی تهران شد و ۲۶ ماه بعد، روزنامه خود را به شکل مجله، و با همان نام منتشر کرد. چاپ مجله از حروف سربی در چاپخانه حبل المتین اصفهان، به خط نستعلیق ملک الخطاطین و چاپ سنگی تغییر کرد و در چاپخانه مروی تهران منتشر شد.

انتشار مجله به شکل ماهنامه، و در هر نوبت، در ۳۲ صفحه بود. بهای مجله، سالیانه ۴۰ قران، و برای دختران دبستان ۱۸ قران منظور شده بود. محل اداره به طور موقت در فخرآباد، و جای پخش آن در خیابان چراغ برق در «دواخانه غربی» بود.

شعار مجله «الجنة تحت اقدام الامهات» (بهشت زیر پای مادران است)، و فهرست مندرجات در پشت جلد مجله درج می شد.

انتشار این دوره از مجله، کوتاه بود و به سبب بیماری صدیقه دولت آبادی و مسافرت های او به خارج از ایران، انتشار مجله در ۱۳۰۱ ش متوقف شد.

دوره سوم

اولین شماره از دوره سوم این مجله پس از وقفه ای ۱۳ ساله، بار دیگر در تهران، با قطع کوچک، در آذر ۱۳۲۱ آغاز، و حدود ۳ سال در ۱۱ شماره منتشر شد.

در عظیم خلوت من ! در عظیم خلوت من / هیچ غیر از شکوه خلوت نیست (فریدون ابل بیگی)

m.ilbelqi@yahoo.fr xalvat.info

مجله در سال اول به صاحب امتیازی صدیقه دولت‌آبادی و سردبیری اختر معدلی بود و در چاپخانه سپهر چاپ می‌شد.

صدیقه دولت‌آبادی، این بار، مرام مجله را «تربیت مادران» معرفی کرد. در بالای عنوان مجله، جمله «بهشت زیر پای مادران است» همچنان به چشم می‌خورد.

با وجود تمام افکار فمینیستی دولت‌آبادی، در ظاهر مطالب مجله در این دوره فقط در چارچوب خانه‌داری و صرفه‌جویی و همسرمداری، و نیز بازتاب دستاورد و گزارش‌های کلاس‌های «کانون بانوان» بود.

صدیقه دولت‌آبادی (۱۲۶۱-۱۳۴۰)

بنیان‌گذار این نشریه زبان زنان، صدیقه دولت‌آبادی، فرزند حاج میرزا هادی دولت‌آبادی و خواهر یحیی دولت‌آبادی (د ۱۳۱۸ ش / ۱۸۶۲ م)، در اصفهان به دنیا آمد. او آموزش مقدماتی را در محیط خانواده گذراند. در ۱۶ سالگی با اعتضادالحکما ازدواج کرد و به تهران رفت. در ۱۲۹۶ ش، پس از درگذشت پدرش، به اصفهان بازگشت؛ در آنجا، او اولین دبستان دخترانه به نام «مکتب‌خانه شرعیات» را تأسیس کرد. ایجاد انجمن «شرکت خواتین اصفهان»، هم‌زمان با تأسیس دبستان «ام‌المدارس» برای دختران بی‌بضاعت، از دیگر فعالیت‌های دولت‌آبادی بود. او در ۱۲۹۸ ش، نشریه زبان زنان را با سرمایه شخصی در اصفهان منتشر کرد.

* سپاس ویژه از علی سلیمانی

منابع:

پریسا سنجابی. دایره المعارف بزرگ اسلامی. نشریات زنان در ایران: زبان زنان
بیران، صدیقه (۱۳۸۱). نشریات ویژه زنان: سیر تاریخی نشریات زنان در ایران معاصر. تهران: روشنگران و
مطالعات زنان، ص ۴۹.
صدرهاشمی، محمد (۱۳۶۴). تاریخ جراید و مطبوعات ایران. ج. ۳. اصفهان: کمال، ص ۶-۱۰.

در عظیم خلوتِ من ! در عظیم خلوتِ من / هیچ غیر از شکوه خلوت نیست (فریدون ابل بیگی)

m.ilbelqi@yahoo.fr xalvat.info

خسرو پناه، محمد (۱۳۸۱). هدف‌ها و مبارزه زن ایرانی از انقلاب مشروطه تا سلطنت پهلوی. تهران: پیام امروز. ص ۲۴۱.

اتحادیه، منصوره، «نقش زنان در انقلاب مشروطه»، تاریخ معاصر ایران، تهران، ۱۳۸۰ ش، س ۵، شم ۱۸؛

زبان زنان، به کوشش صدیقه دولت‌آبادی، اصفهان/ تهران، شماره‌های مختلف